

Кримінологічний аналіз чинників

групової некорисливої насильницької злочинності неповнолітніх

Є. С. Демчіхіна

здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

У статті проводиться кримінологічний аналіз психологічного, фізичного та сексуального насильства над неповнолітніми, що є чинниками для розвитку групової некорисливої насильницької злочинності неповнолітніх.

Ключові слова: дитяча бездоглядність, безконтрольність, бродяжництво, незайнятість, безпритульність, психічна суспільна напруга, сімейне насильство, втягнення дітей у злочинну діяльність, засоби масової інформації, групова некорислива насильницька злочинність неповнолітніх.

В статье проводится криминологический анализ психологического, физического и сексуального насилия над несовершеннолетними, что является факторами для развития групповой некорыстной насильственной преступности несовершеннолетних.

Ключевые слова: детская безнадзорность, бесконтрольность, бродяжничество, безработица, беспризорность, психическое общественное напряжение, семейное насилие, привлечение детей к преступной деятельности, средства массовой информации, групповая бескорыстная насильственная преступность несовершеннолетних

Criminological analysis of psychological, physical and sexual violence on minors, which are factors of group non-mercenary violent criminality of minors' extension, is carried out in the article.

Keywords: *children's neglect, absence of control, vagrancy, unemployment, homelessness, mental public pressure, family violence, attraction of children in criminal activity, mass-media, group non-mercenary violent criminality of minors.*

Боротьба зі злочинністю неповнолітніх в Україні, як і із злочинністю загалом, не в усіх випадках має очікувані результати. Втім, тенденція щодо її зростання зберігає свою актуальність і постійність. За двадцять років незалежності України правоохоронні органи оприлюднювали різну статистику щодо дитячої та підліткової злочинності. Натомість, рухаючись інколи хвилеподібно, крива злочинності малолітніх переважно демонструє своє зростання [1].

Питання злочинності неповнолітніх досліджувалися та висвітлювалися такими вченими, як Г. А. Аванесов, Ю. В. Александров, Д. П. Альошин, П. П. Андрушко, Ю. М. Антонян, М. І. Бажанов, Ф. Г. Бурчак, В. В. Василевич, М. І. Ветров, А. А. Герцензон, В. О. Глушков, Н. О. Гуророва, І. М. Даньшин, А. І. Долгова, О. М. Джужа, В. Є. Емінов, В. Д. Єрмаков, С. О. Єфремов та ін. При цьому аналіз результатів дослідження такої проблематики, як некорислива групова насильницька злочинність в Україні, виявляє найбільш типові недоліки і прорахунки спеціально уповноважених органів виконавчої влади відносно запобігання насильницьких злочинів серед неповнолітніх.

Очевидно, причиною недосконалості відповідної правозастосовчої практики є й прорахунки в нормотворчій роботі щодо профілактики злочинів серед підлітків. До прикладу, згідно із інформаційно-аналітичними

матеріалами, наданими Генпрокуратурою, міністерствами та відомствами, а також обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, вказані нормативно-правові акти не виконуються, а нормативно-правова база як така не досконала. Наприклад, законодавством і досі нормативно не визначено дефініцію «дитяча бездоглядність», а інші терміни і категорії в цій сфері правовідносин, якими користуються відповідні соціальні служби, потребують свого ґрунтовного уточнення. Недостатньо визначена також і «юридична відповідальність» батьків за належне виховання своїх та прийомних дітей, їхній освітній та культурний розвиток [2].

Відповідно до поточних робочих матеріалів Департаменту кримінальної міліції у справах дітей (далі – ДКМСД) МВС України, у дитячому середовищі за три місяці 2011 р. неповнолітніми або за їх участю вчинено 4333 злочини. Збільшилася кількість учинених тяжких та особливо тяжких злочинів – 2206, зокрема розбоїв – 121 (2010 р. – 104). Підрозділами КМСД з початку року розкрито 4269 злочинів, з яких 1149 – тяжких та особливо тяжких. У злочинній діяльності викрито 3272 неповнолітніх, з яких 434 – скоїли злочини повторно, 795 – у складі групи. До органів внутрішніх справ (далі – ОВС) доставлено 3059 підлітків віком до 16 років, які перебували без нагляду дорослих [2]. Наведені дані є більш ніж переконливими для того, щоб віднести боротьбу з підлітковою злочинністю не лише до пріоритетів діяльності ОВС, а й до магістральних напрямків діяльності Української держави.

Відзначимо, що злочинність неповнолітніх усе частіше відрізняються особливою жорстокістю і зухвалістю. Це значною мірою зумовлюється й загальною соціальною ситуацією в країні, коли зростає дефіцит духовності, ефіри засобів масової інформації переповнені сценами жорстокості, несправедливості та ігнорування соціальних норм,

Відомості про злочини, вчинені неповнолітніми, за окремими статтями КК України

Види злочинів	Роки										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Умисне вбивство (ст. 115-118 КК)	X	257	213	195	209	182	177	143	137	100	76
Умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК)	X	312	294	296	295	269	246	270	226	172	118
Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122)	X	284	300	342	376	385	434	443	374	354	271
Хуліганство (ст. 296 КК)	1738	1493	1389	1491	1282	1141	1058	1090	1026	880	594
Зґвалтування (ст. 152 КК)	142	127	109	135	89	120	105	116	84	67	43

а Інтернет замінив бібліотеки не завжди корисною інформацією [1].

Низький рівень обізнаності та розуміння суспільства відносно широкомасштабного розвитку групової некорисливої насильницької злочинності неповнолітніх призводить до ще більшого розвитку фізичної жорстокості серед дітей. Йдеться про такі умисні злочини, як убивство (ст. 115-118 КК України, крім убивства з корисливих мотивів), усі види тілесних ушкоджень (ст. 121-125 КК України), побої і мордування (ст. 126 КК України), катування (ст. 127 КК України), погроза вбивством (ст. 129 КК України), зґвалтування та інші статеві злочини (ст. 152-156 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України), наруга над могилою (ст. 297 КК України), знищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури (ст. 298 КК України), жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України) тощо.

Щоб оцінити ситуацію, яка склалася в державі з підлітковою злочинністю, наведено дані офіційної статистики щодо кількісного та якісного складу злочинів, вчинених неповнолітніми в Україні упродовж останніх десяти років [3, 5].

Згідно з даними, наведеними в таблиці, стає зрозумілим, що кількість злочинів, вчинених неповнолітніми, зменши-

лась. Але на тлі зменшення загальної кількості населення це не може заспокоювати, тому що чисельність неповнолітніх в Україні за цей же період також суттєво зменшилась. Як приклад, з початку 1991 р. – до початку 2008 р. кількість дітей зменшилась майже на 5 млн осіб (на 37%) і становить 8326 тис. осіб, а їх частка у загальній чисельності населення України знизилася з 25,4% до 18,0%, у т. ч. дошкільного контингенту (до 5 років) – з 8,5 до 5,5%, шкільного (6-17 років) – з 17,1% до 12,5% [2].

Для того, щоб упереджувати дитячу злочинність, необхідно чітко усвідомлювати чинники, що сприяють її появі. Як відомо, домінуючою причиною вчинення неповнолітніми протиправних дій є втягнення дорослими їх у злочинну діяльність. Сучасний підліток не має позитивних прикладів для наслідування, ідеалів, до яких він міг би прагнути. У зв'язку з тим, що в нього не сформовані свої принципи поведінки, він переймає їх у «сильнішої» особи. Натомість сучасні «авторитети» для наслідування підлітками, як правило, відрізняються винахідливістю, діловитістю і комунікабельністю, рішучістю і нещадністю, жорстокістю і мстивістю [6, 39]. За втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України) відносно дорослих в Україні порушено 707 кримі-

нальних справ. Органами внутрішніх справ порушено 23 кримінальні справи за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150¹ КК України) та 24 за втягнення неповнолітнього у жебрацтво (ст. 304 КК України). За неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК України) порушено 8 кримінальних справ, за експлуатацію дітей (ст. 150 КК України) – 4. Відносно дорослих порушено 69 кримінальних справ за ст. 156 (розбещення неповнолітніх) КК України, за ст. 155 (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості) КК України – 13, за звалтування (ст. 152 ККУ) – 17, за насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ч. ч. 2, 3 ст. 153 ККУ) – 13. Порушено 8 кримінальних справ за торгівлю дітьми (ч. ч. 2, 3 ст. 149 ККУ), за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження дитячої порнографії (ч. 4 ст. 301 ККУ) – за схилення неповнолітніх до вживання наркотичних засобів і психотропних речовин, їх аналогів порушено 43 кримінальні справи (ч. 2 ст. 315 КК України) [2].

Дуже важливим є вивчення взаємовідносин в сім'ї між батьками, їх ролі у вихованні неповнолітнього; умов, які створені для навчання. Вступ підлітка до криміногенної активної групи є звичайно результатом негативного впливу мікросередовища і шкільних невдач та ін. Механізмом згубного впливу груп на її членів має такий вигляд: найбільш поширеною, а потім єдиною можливою формою дозвілля безпосередньо стає марнування часу, пияцтво, наркоманія, аморальна поведінка, бійки, звалтування тощо. Усе це неминуче спричиняє деградацію особистості [4, 26-27]. При встановленні причин та умов, які зумовлюють злочинність неповнолітніх, відносно батьків та осіб, що їх замінюють, за невиконання обов'язків щодо виховання дітей (ст. 184 КУпАП) складено 12346 адміністративних протоколів. Виявлено 1122 факти учинення насильства в сім'ї, за якими складено адміністративні прото-

коли (ст. 173-2 КУпАП), з них відносно неповнолітніх – 100, щодо дорослих – 1022 [2]. І це тільки офіційна статистика. Так, у минулому році працівниками кримінальної міліції у справах дітей встановлений факт, коли малолітні діти, 1995 та 2000 р. н., проживають з батьками без реєстрації, до школи та дитсадка не оформлені. Встановлено, що двоє малолітніх дітей, 1998 та 2000 р. н., доставлені до місцевої лікарні з діагнозом «виснаження організму» тощо.

Безконтрольність, бродяжництво, незайнятість, безпритульність, психічна напруга, сімейне насильство та інше (за 3 місяці 2011 р. до притулків поміщено 916 неповнолітніх, до медичних закладів – 256, до приймальників-розподільників для дітей – 66, інших повернуто батькам) призводять до девіантної поведінки неповнолітніх. Насильство проти дітей – багатопланова проблема. Складність її в тому, що мова йде про людей, майбутнє нашої держави. Те, як суспільство протидіє насильству, залежить від спеціалістів усіх галузей, їх цінностей, позицій, умінь [5, 114]. Наприклад, непрацюючий гр. Г. 1981 р. н., упродовж 2010 р. вчиняв сексуальне насильство відносно трьох неповнолітніх дітей своєї співмешкани (дітям 12, 13 та 16 років). За цим фактом порушено кримінальну справу за ч. 3 ст. 152 КК України тощо.

Враховуючи збільшення кількості бездоглядних і безпритульних дітей, можна передбачити збільшення кількості злочинів, вчинених у групі неповнолітніх, в тому числі у групі з дорослими. Це сприятиме поширенню фактів утягнення дітей у злочинну діяльність, пияцтво, наркоманію, проституцію, жебрацтво та іншу протиправну діяльність. Ось, наприклад, за три місяці цього року до органів внутрішніх справ надійшло 1471 заява та повідомлення про зникнення дітей. У розшуку перебуває 65 дітей, з числа яких 27 – з минулих років, по 24 фактах порушені кримінальні справи [2].

А також, за фактами зникнення дітей в провадженні знаходиться 15 (4 – поточного року) кримінальних справ: ст. 149 КК України (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини) – 1, ст. 146 КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини) – 9, ст. 115 КК України (умисне вбивство) – 5; з них протягом цього року порушено 4 кримінальні справи (Луганська – 2, м. Севастополь – 2): ст. 146 КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини) – 1, ст. 115 КК України (умисне вбивство) – 3 [2].

Нині в Україні фіксується також багато випадків вчинення некорисливих насильницьких злочинів неповнолітніми у складі групи і у стані алкогольного сп'яніння. З початку року працівниками КМСД на власників торговельних установ за продаж неповнолітнім спиртних напоїв складено 2086 адміністративних протоколів (156 КУпАП). До відповідальності притягнуто 1689 дорослих за доведення неповнолітніх до стану сп'яніння (ст. 180 КУпАП). Порушено 58 кримінальних справ за втягнення неповнолітніх у пияцтво (ст. 304 ККУ). За розпивання спиртних напоїв і появу у громадському місці у п'яному вигляді (ст. 178 КУпАП) складено 7085 протоколів, з них відносно неповнолітніх – 3253, дорослих – 3832. За статтею 175-1 (куріння тютюнових виробів у заборонених місцях) КУпАП відносно неповнолітніх складено 6048 протоколів. За вживання алкогольних напоїв на облік в ОВС поставлено 334 підлітки. Усього на обліках КМСД перебуває 2136 дітей цієї категорії [2].

Отже, у підлітковому віці відбувається формування характеру і поведінки особи. Перехід від контрольованого дорослими періоду дитинства до самостійності, до нового, незвичного виду діяльності, а також бурхлива нейрогормональна перебудова організму роблять підлітків особливо вразливими і піддатливими до негативних впливів середовища. Ненормальні відносини в сім'ї, розлучення призводять до заперечення духовних цін-

ностей, озлобленості, соціальної дезадаптації. Характерною особливістю кримінального насильства в підлітковому віці є його залежність від групи однолітків або більш старших осіб, що мають у нього «авторитет» [7, 27].

Зазначене дозволяє стверджувати про необхідність розроблення нових загальнодержавних програм, спрямованих на сприяння гармонійного фізичного та духовного розвитку підлітків в Україні на засадах поваги до закону, прав і свобод людини та громадянина, ствердження духу патріотизму та інших загальнолюдських цінностей. Адже цілком очевидно, що лише каральні заходи з боку органів внутрішніх справ не можуть усунути та нейтралізувати причини підліткової злочинності.

Література

1. *Іванов І.* Украина: зреет ранняя преступность / Илья Иванов // Украина криминальная. – 2011. – 20 мая. <http://cripo.com.ua>
2. Дані поточних робочих матеріалів Департаменту кримінальної міліції у справах дітей МВС України.
3. *Макаренко Г.* Хто підтримає дітей? / Галина Макаренко // Юридичний вісник України / Соціальний захист. – 2005. – № 42. – С. 5.
4. *Бабенко С. Ю.* Причини та умови злочинності неповнолітніх : [наук.-практ. посібник] / С. Ю. Бабенко, В. В. Вітвіцька, І. І. Ковальова. – Донецьк : Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Дідоренка, 2009. – 228 с.
5. *Троїцька М. Є., Захарченко С. І.* та ін. / Психолого – правові аспекти профілактики та протидії насильству щодо дітей : [Навч. – метод. посібник] / М. Є. Троїцька, С. І. Захарченко та ін. // Посольство Федеративної Республіки Німеччини. – Київ – Суми, 2010. – 194 с.
6. *Зиядова Д.* Вовлечение школьников в преступную деятельность // Законность. – 2002. – № 1. – С. 37 – 40.
7. *Аверичев И. А.* К вопросу о типологии несовершеннолетних насильственных преступниц, совершивших детоубийство / И. А. Аверичев // Российский следователь. – 2007. – № 20. – С. 27 – 29.